

Het merkteken van het beest in Openbaring 13

Riemer Roukema

Gepubliceerd op: <https://www.pthu.nl/Bijbelblog> 16 februari 2017

Het laatste Bijbelboek, de Openbaring van (eigenlijk: aan) Johannes, staat vol wonderlijke visioenen. Hoe moeten we die duiden? Een lezersvraag ging in het bijzonder over het slot van Openbaring 13. Na een visioen van een draak en een monsterlijk beest uit de zee, ziet Johannes nog een ander beest opkomen, nu uit de aarde. Het dwingt alle mensen het eerste beest te aanbidden en laat vuur uit de hemel neerdalen om indruk te maken. Het andere beest laat de mensen een beeld voor het eerste beest maken, en blaast dat beeld leven in. De mensen moeten ook dat beeld aanbidden, anders zouden ze gedood worden. Ook laat het andere beest bij alle mensen een merkteken op hun rechterhand of op hun voorhoofd aanbrengen. Zonder dat merkteken zouden ze niets kunnen kopen of verkopen. Dat merkteken verwijst naar de naam of het getal van het eerste beest. Dat getal is: 666, volgens Openbaring 13:18. Wat betekent dit volgens bijbelwetenschappers?

Een overzicht van de geschiedenis?

Vroeger zijn de visioenen van het boek Openbaring wel beschouwd als een soort voorspelling van wat er in de loop van de tijd zou gaan gebeuren. De hele wereldgeschiedenis zou er dan in verholde taal al in zijn beschreven, tot het einde van deze wereld en de komst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde toe. In het boek zocht men dan naar aanknopingspunten die lieten zien in welke fase de lezers zich bevonden. Ook wie inzag dat Openbaring niet van het begin tot het eind de wereldgeschiedenis beschreef, herkende in de visioenen soms toch gebeurtenissen uit de eigen tijd. Deze manier van associërend lezen is ook nu nog wijd verbreid, en het boek geeft er ook aanleiding toe. Een voorbeeld hiervan is dat dat merkteken, dat nodig is om iets te kunnen kopen of verkopen, zou duiden op de pinpas en op pinautomaten. Of het zou duiden op een nieuwe techniek, die inhoudt dat bij mensen in de toekomst een chip ingebracht wordt die voor het betaalverkeer nodig is.

Openbaring in haar tijd van ontstaan

Bijbelwetenschappers zijn niet gewend zulke visioenen op zo'n manier uit te leggen. Zij zoeken in de eerste plaats naar de betekenis die de aanvankelijke hoorders en lezers van het boek eraan kunnen hebben gegeven. Nu is dat voor Openbaring niet altijd gemakkelijk vast te stellen. Toch is een gangbare uitleg dat de eerste christenen in de draak en de twee beesten de brute macht van het Romeinse rijk herkenden. Het boek zou dan een weerspiegeling zijn van de druk en soms vervolging die christenen van de kant van de Romeinse overheid ervoeren. De visioenen zouden Gods reactie hierop laten zien: God en het schijnbaar weerloze Lam (Openbaring 4-5, 14, 19) overwinnen uiteindelijk de vervolgers, en de christenen zullen delen in die overwinning. Maar zoals wel vaker in de bijbelwetenschap: deze uitleg is ook wel tegengesproken. Om daar iets van te zeggen, vermeld ik eerst dat Openbaring meestal gedateerd wordt in de periode 80-96, het einde van de eerste eeuw dus. Er is wel gesteld, dat het Romeinse rijk van die tijd voorspoed en vrede zou hebben gekend. De Romeinse overheid zou de christenen in die periode weinig in de weg hebben gelegd. In die uitleg zou de ziener

Johannes met zijn visioenen zijn visie op het christelijke leven hebben willen opleggen aan de christenen die zijn gezag betwisten.

Openbaring als waarschuwing

Zelf zie ik niet veel in die alternatieve uitleg. In ieder geval is het duidelijk dat die visioenen de hoorders en lezers willen waarschuwen. In een eerdere periode, toen Nero keizer was (van 54 tot 68), had hij de christenen van Rome wreed vervolgd. De visioenen willen de hoorders en lezers waarschuwen dat die tijd weer terug zal komen. De overtuiging bestond zelfs dat Nero, die in 68 was gestorven, zelf weer levend zou terugkomen. Hoogstwaarschijnlijk ondervonden de hoorders en lezers van Openbaring in hun eigen tijd beperkingen, die het Romeinse rijk aan hen oplegde. Hoe dan ook is de uitleg van Openbaring met betrekking tot de brute macht van het Romeinse rijk de meest gangbare.

Getallen als raadsels

Maar wat betekent het getal 666 dan? Om dat vast te stellen, is het van belang te weten dat in die tijd cijfers werden weergegeven met letters. Letters hadden dus, behalve de klank die ermee uitgedrukt werd (a, b, g, d, enz.) ook een getalswaarde. In die tijd werden getallen ook wel als een raadsel opgegeven, zodat de lezers moesten zien te achterhalen welk woord er met een getal (in letters uitgedrukt) werd bedoeld. In een oud geschrift, de Sibyllijnse Orakels (I, 324-330), wordt het getal 888 opgegeven. Dat duidt daar klaarblijkelijk op de naam Jezus; de bedoelde persoon wordt namelijk aangeduid als de grote zoon van God. In zijn Griekse vorm *Iêsous* bedraagt de getalswaarde van die letters samen 888. Als we nu de naam van 'keizer Nero' in het Hebreeuws omzetten, dan wordt dat, zonder klinkers: *nrwn qsr*, of met klinkers: *nerōn qesar*. In het Hebreeuws bedraagt de getalswaarde van de letters *nrwn qsr* tezamen 666. De n = 50, de r = 200, de waw (als *ō* uitgesproken) = 6, de n = 50, q = 100, de s = 60, de r = 200.

Koopcontracten

In het algemeen gaan bijbelwetenschappers ervan uit dat dit de oplossing van het raadsel van het getal 666 is. Maar wat heeft dat dan te maken met het kopen en verkopen? Misschien dit: in die tijd werden koop- en huurcontracten voorzien van de naam van de keizer van die tijd, en van het jaar van zijn regering. Bijvoorbeeld: 'In het tweede jaar van keizer Nero...' of 'in het derde jaar van keizer Domitianus...' Ook waren er stempels die op koopbrieven werden gezet, en ook daarop stonden de naam en het regeringsjaar van de keizer. Bovendien stond de afbeelding van de keizer op de munten. Een transactie was dus onmogelijk zonder de naam

van de keizer erbij te vermelden. Maar voor de christenen vertegenwoordigde die keizer een dubieuze macht, waarvan zij regelmatig last en soms vervolging ondervonden.

Brandmerk

Deze uitleg verklaart nog niet dat iedereen volgens Openbaring 13:16-17 een merkteken op de rechterhand of op het voorhoofd zou krijgen, omdat ze alleen met dat merkteken iets konden kopen of verkopen. Dat merkteken doet denken aan een gebeurtenis die wordt beschreven in het derde boek Makkabeeën, uit de derde eeuw voor onze jaartelling. In 3 Makkabeeën 2:28-29 staat dat de joden in Alexandrië werden gedwongen om mee te doen aan de verering van de god Dionysus. De deelnemers kregen een merkteken op hun lichaam gebrand; dat kan het voorhoofd of de rechterhand zijn geweest, omdat die goed zichtbaar waren. Toch is die praktijk niet uit het Romeinse rijk bekend. Dit element van Openbaring 13 werd in het visioen wel beschreven, maar wanneer dat concreet in die eerste tijd is ‘uitgekomen’, is niet te zeggen.

Openbaring als boek van hoop...

Tot zover de uitleg van deze passage in de context van de christenen aan het einde van de eerste eeuw. Het is een goede vraag in hoeverre zulke visioenen de lezers van nu iets hebben te zeggen. Zoals gezegd: in het algemeen roepen ze allerlei associaties met latere gebeurtenissen op, in dictaturen bijvoorbeeld. Maar het zou niet juist zijn de visioenen te verklaren als precieze voorspellingen van gebeurtenissen die eeuwen later zouden plaatsvinden. Wel kunnen lezers nu hieraan de hoop ontnemen, dat ondanks geweld en dwang en de onderdrukking van kwetsbare mensen, de volgelingen van Jezus uiteindelijk goed terecht zullen komen en de boosdoeners zullen worden gestraft. Bovendien wordt er voor de volken in het algemeen genezing beloofd (Openbaring 22:2).

... en als boek van verzet

Het boek Openbaring is ook bedoeld als verzetsliteratuur. Het zegt: doe niet mee met het onrecht en de gewelddadigheden en wreedheden van brute machten. Durf je ervan te distantiëren, leef als christen in het spoor van het kwetsbare Lam, Jezus, dat sterker is dan de beesten van deze wereld. Mijns inziens kunnen we de pinpas en de pinautomaten er beter buiten laten. Maar als we dat beeld van het kopen en verkopen dankzij het merkteken van het beest toch voor onze eigen tijd willen actualiseren, dan heb ik wel een voorstel. Dan denk ik aan de ideologie van de neoliberale economie, die vooral de rijken rijker maakt en niet om de armen

geeft. Die ideologie zit in de hoofden van veel economen, en bepaalt wat al te veel mensen met hun handen doen.

Verder lezen

Nederlandse commentaren op Openbaring:

H.R. van de Kamp, *Openbaring. Profetie vanaf Patmos*, Kampen 2000

K.H. Miskotte, *Hoofdsom der historie*, Nijkerk 1945

A.P. van Schaik, *De Openbaring van Johannes*, Roermond 1971

En:

De Sibyllijnse Orakels en 3 Makkabeeën in: J.H. Charlesworth (red.), *The Old Testament Pseudepigrapha* 1-2, Londen 1985

C.R. Koester, 'The Number of the Beast in Revelation 13 in Light of Papyri, Graffiti, and Inscriptions', in *Journal of Early Christian History* 2016 (op www.tandfonline.com/loi/rech20)